משנה דהוי רוצח וגואל הדם שני כתובים הבאים כאחד. ולמאן דאמר מלמדין מיכף עיר הנדחת דלרשיעין בפ' אלו מגיפות (ב"מ דף נא.): מלכתיב הכה תכה ונסקלין נמי בפ' מרובע מיתות (לקמן דף נג.): דלרשיעין מלכתיב מות יומתו למיסס נס ות"ח בפרק אלו הנשרפין (לקמן דף עט.): דתנן חייבי מיתות שנתערבו זה בזה ידוע בקלה ואמר בגמרא[ב] שמע מינה מותרה לדבר חמור הוי מותרה לדבר הקל והיכי דייק מינה דשמעי המס דמיתתם בכל מיתות שיכול כיון דחייב מיתה וי"ל דדייק מדקתני כל חייבי מיתות אפי' הנך דלא דרשי אלו הנשרפין (לקמן דף עט.): דתנן חייבי מיתות שנתערבו זה בזה ידוע בקלה ואמר בגמרא[ב] שמע מינה מותרה לדבר חמור הוי מותרה לדבר הקל והיכי דייק מינה דשמעי המס דמיתתם בכל מיתות שיכול כיון דחייב מיתה וי"ל דדייק מדקתני כל חייבי מיתות אפי' הנך דלא דרשי

הכי מי נמי[ג] בורח שמעי: **אין** לו בהן יד. וכגון שנקטעה משנקק לטומאה דמי קודם לכן הא אפילו שמואל דשני קרא דכתיב מוכה נעדים גידמים כדאמר לעיל וים תימה היכי דייק מכאן דשני קרא דכתיב דילמא שמי[ד] (המס) דכתיב תהיה דלרשיעין[ה] מיניה לעכב כל מילי:

רבי אליעזר אומר נותן על מקומו. הך מתניתין מיתניא מיכף בפ' ג' מיגין (שיר מו:) בסופו ורבים כיוצא בהן בהדיא שמעתא גופא פלוגתא דב"ש וב"ה דגיר ממורט מיתניא מיכף בפ' הוליאו לו (יומא דף פא: ושם) וכן בהדיא פירקא (גיר דף לח:) פלוגתא דאבי ורבא דזג ומרגן מיכף [בפסקים] (דף מא:) ופלוגתא דאבי ורבא בידים שאין מוכיחות בפ' נתרא לגיר (ד' סב. ושם) מיכף בפ"ק דנדרים (ד' ה:) ופלוגתא דרבה ורב מקדא בפ"ק דבכורות (ד' ג. ושם) דטריפה מיה מיכף בפ"ק דתמורה (ד' יא: ושם)[ו]: **נתן** מיפה כחו מיכף בכל מיתה שאתה יכול להמיתו ת"ל מות יומת המכה מכל מקום[ז] שאני התם דאמר קרא מות יומת ולגמר מיניה משום דהוה רוצח וגואל הדם שני כתובין הבאין כאחד וכל שני כתובין הבאין כאחד[ח] אין מלמדין רוצח הא דאמרן גואל הדם מאי היא דתניא[ב] גואל הדם ימית את הרוצח[ט] מצוה בגואל הדם ומניין שאם אין לו גואל שב"ד מעמידין לו גואל שנאמר[ב] בפגעו בו מכל מקום א"ל מר קשישא ברייה דרב חסדא לרב אשי[כ] ומי לא בעינן קרא כדכתיב והתנן[כא] היה אחד מהן גידם או אילם או חיגר או סומא או חרש אינו נעשה בן סורר ומורה שנאמר[ג] ותפשו בו ולא גידמין[ג] והוציאו אותו ולא חיגרין[ד] ואמרו ולא אילמין בננו זה ולא סומין איננו שומע בקולנו ולא חרשין מאי טעמא לאו משום[ו] דבעינן קרא כדכתיב לא שאני התם דכוליה קרא יתירא הוא ת"ש[כב] אין לה רחוב אין נעשית עיר הנדחת דברי רבי ישמעאל ר' עקיבא אומר אין לה רחוב עושין לה רחוב עד כאן לא פליגי אלא דמר סבר רחובה דמעיקרא בעינן ומר סבר רחובה דהשתא נמי כדמעיקרא דמי אבל דכ"ע בעינן קרא כדכתיב תנאי היא[כג] דתנן אין לו בהן יד בהן רגל אזן ימנית אין לו טהרה עולמית רבי אליעזר אומר נותן על מקומו ויוצא רבי שמעון אומר[ט] נותן על שמאלו ויוצא: **מתני'** כל הנסקלין נתלין דברי רבי אליעזר וחכ"א[ל] אינו נתלה אלא המגדף והעובד ע"ז האיש תולין אותו פניו כלפי העם והאשה פניה כלפי העץ דברי רבי אליעזר וחכ"א[מ] האיש נתלה ואין האשה נתלית אמר[ם] (להן) רבי אליעזר והלא[נ] שמעון בן שטח תלה נשים באשקלון אמרו לו שמונים נשים תלה[ס] ואין דנין שנים ביום אחד: **גמ'** ת"ר[ע] והומת ותלית יכול כל המומתין נתלין ת"ל[פ] כי קללת אלהים תלוי מה מקלל זה שבסקילה אף כל שבסקילה דברי רבי אליעזר וחכ"א מה מקלל זה שכפר בעיקר אף כל שכפר בעיקר במאי קא מיפלגי רבנן דרשי כללי ופרטי רבי אליעזר דריש ריבוי ומיעוטי רבנן דרשי כללי ופרטי והומת ותלית כלל כי קללת פרט אי הוו מקרבי להדדי אמרינן אין בכלל אלא מה שבפרט[צ] הני אין מידי אחרינא לא השתא מיעוטו במקצת שמתחילה היה משמע כל דבר וכו' המיעוט ומיעט משמעו שלא תאמר הכל במשמע שלא יהא כגון זה שכתוב אחריו והדומין לו: מהני

מלמוד לומר מקול יסקל. לגון עתיד ולא כתב כי מקל מקל או ירה ירה: **ומדי ליה מיכו.** מד מיניהו: **דמיכי מרווח.** מכח גדול דמיגים אין יכולין לכוון כחם להסלך כאחד כשזה מסלך זה מעכבו מבל היתידי מסלך בכח: **היפה.** משמע כל הימים היתה לך והא נקברת עמו: **כולם נקבריס עמו.** מקבור תקברנו [דברים כא] יתירא נפקא לן לקמן בפירקא (דף מו:): **נתפייסתו.** בתוך מרגע אחות מבל לא נקברו עמו ממש: **גידמין הכי נמי דפסלי.** בני אדם נוטלה ונותנה על לבו אם מת בה יצא וליטעמיך תיקשי לך היא גופא משוי שני בני אדם נוטלה ונותנה על לבו אלא דמדלי לה בהדי חבריה ושדי לה איהו כי היכי דתיתי מרזיא: ואם לאו רגימתו בו': והתניא מעולם לא שנה בה אדם מי קאמינא דעביד דאי מיצריך קאמינא אמר מר אבן היתה בו' והתניא[ג] אחת אבן שנסקל בה ואחת עץ שנתלה עליו ואחד סייף שנהרג בו ואחד סודר שנחנק בו כולן נקברין עמו לא צריכא דמתקני ומייתי אחריני חלופייהו נקברין עמו והתניא[ג] אין נקברין עמו אמר רב פפא מאי עמו[ד] עמו בתפיסתו אמר שמואל[ה] נקטעה יד העדים פטור מאי טעמא דבעינא[ו] יד העדים תהיה בו בראשונה וליכא אלא מעתה עדים גידמין דמעיקרא הכי נמי דפסילי שאני התם[ז] דאמר קרא יד העדים שהיתה בבר מיתיבי[ח] כל מקום שיעידוהו שנים ויאמרו מעידין אנו באיש פלוני שנגמר דינו בב"ד פלוני ופלוני ופלוני עדיו הרי זה יהרג תרגמא שמואל בהן הן עדיו ומי בעינן קרא כדכתיב[ט] והתניא[ב] מות יומת המכה רוצח הוא אין לי אלא במיתה הכתובה בו[י] מנין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו ת"ל מות יומת המכה מכל מקום[כ] שאני התם דאמר קרא מות יומת ולגמר מיניה משום דהוה רוצח וגואל הדם שני כתובין הבאין כאחד וכל שני כתובין הבאין כאחד[ב] גואל הדם ימית את הרוצח[ט] אין מלמדין רוצח הא דאמרן גואל הדם מאי היא דתניא[ב] גואל הדם ימית את הרוצח[ט] מצוה בגואל הדם ומניין שאם אין לו גואל שב"ד מעמידין לו גואל שנאמר[ב] בפגעו בו מכל מקום א"ל מר קשישא ברייה דרב חסדא לרב אשי[כ] ומי לא בעינן קרא כדכתיב והתנן[כא] היה אחד מהן גידם או אילם או חיגר או סומא או חרש אינו נעשה בן סורר ומורה שנאמר[ג] ותפשו בו ולא גידמין[ג] והוציאו אותו ולא חיגרין[ד] ואמרו ולא אילמין בננו זה ולא סומין איננו שומע בקולנו ולא חרשין מאי טעמא לאו משום[ו] דבעינן קרא כדכתיב לא שאני התם דכוליה קרא יתירא הוא ת"ש[כב] אין לה רחוב אין נעשית עיר הנדחת דברי רבי ישמעאל ר' עקיבא אומר אין לה רחוב עושין לה רחוב עד כאן לא פליגי אלא דמר סבר רחובה דמעיקרא בעינן ומר סבר רחובה דהשתא נמי כדמעיקרא דמי אבל דכ"ע בעינן קרא כדכתיב תנאי היא[כג] דתנן אין לו בהן יד בהן רגל אזן ימנית אין לו טהרה עולמית רבי אליעזר אומר נותן על מקומו ויוצא רבי שמעון אומר[ט] נותן על שמאלו ויוצא: **מתני'** כל הנסקלין נתלין דברי רבי אליעזר וחכ"א[ל] אינו נתלה אלא המגדף והעובד ע"ז האיש תולין אותו פניו כלפי העם והאשה פניה כלפי העץ דברי רבי אליעזר וחכ"א[מ] האיש נתלה ואין האשה נתלית אמר[ם] (להן) רבי אליעזר והלא[נ] שמעון בן שטח תלה נשים באשקלון אמרו לו שמונים נשים תלה[ס] ואין דנין שנים ביום אחד: **גמ'** ת"ר[ע] והומת ותלית יכול כל המומתין נתלין ת"ל[פ] כי קללת אלהים תלוי מה מקלל זה שבסקילה אף כל שבסקילה דברי רבי אליעזר וחכ"א מה מקלל זה שכפר בעיקר אף כל שכפר בעיקר במאי קא מיפלגי רבנן דרשי כללי ופרטי רבי אליעזר דריש ריבוי ומיעוטי רבנן דרשי כללי ופרטי והומת ותלית כלל כי קללת פרט אי הוו מקרבי להדדי אמרינן אין בכלל אלא מה שבפרט[צ] הני אין מידי אחרינא לא השתא מיעוטו במקצת שמתחילה היה משמע כל דבר וכו' המיעוט ומיעט משמעו שלא תאמר הכל במשמע שלא יהא כגון זה שכתוב אחריו והדומין לו: מהני

עין משפט נר מצוה

יז א ב מיי' פט"ו מהל' סנהדרין הלכה ו סמג עשין קפ:
יח ג ד מיי' שם הל"ט:
יט ה ו מיי' שם פי"ד הלכה ח:
כ ז מיי' שם פי"ג הל"ז:
כא ח מיי' שם פי"ד הלכה ח:
כב ט מיי' שם ופי"ג שם הלכה ז:
י [מיי' פ"ל מהל' רוצח הלכה ב]:
כג כ מיי' פ"ח מהלכות מחוסרי כפרה הל"ל סמג עשין רכ"ח:
כד ל מ מיי' פט"ו מהל' סנהדרין הלכה ו סמג עשין קנ:
כה נ מיי' שם פכ"ד הל"ד סמג לאוין רח:
כו ס מיי' שם פי"ד הל"י:

רבינו חננאל

ונותנה על לבו איני וההניא אבן היתה שם משוי שני בני אדם כו' ופרקי' דמדליה חבריה בהדיה ושביק ליה לאבנא בידיה ושדי לה איהו עליה כי היכי דתיתי מרזיא פי' מכח כלומר מגביהין אותה שניהן למעלה ומניחה האחד ביד חבירו וכיון שאין בו כח להורידה מיד משתרבבת מידו ובאה עליו בכח: **תנא** מעולם לא הוצרכו לסקלו באבן שניה וכיון שהיו סוקלין אותו באבן ההיא היא היתה נקברת עמו והיו מתקנין אבנים אחרות ומתקנות תחתיה. דתנן אחד אבן שנסקל בו ואחד ואחד עץ שנתלה בו ואחד סייף שנהרג בו ואחד סודר שנחנק בו כולן נקברין עמו לא עמו ממש אלא עמו בתפיסתו פי' בד' אמות דיליה כדגרס' מת תופס ד' אמות: **אמר** שמואל נקטעה יד העדים אחר שהעידו פטור ההורג דבעינן יד העדים תהיה בו ולכא אבל אם היו העדים גידמין מעיקרא מקטיל ושני הכא דנקטעה משום דכתיב יד העדים ודייקינן יד שהיתה כבר אבל אם לא היתה כבר לא חיישינן לה איני דבעינן יד העדים ממש והתניא כל מקום שיעידו שנים כי בבית דינו של פלוני נגמר דינו של פלוני ופלוני ופלוני עדיו יהרג ותרגמ' שמואל בהן הן עדיו כלומר אנו העדנו עליו ועל פינו נגמר דינו והנה אנחנו והנה ידינו איני דאיתא הא דשמואל דאמר בעינן קרא כדכתיב והא כתיב ברוצח מות יומת הרוצח ומיתתו בסייף וקי"ל כי אם עומד במקום שאין אדם יכול להורגו בסייף שהורגין אותו בחצים או באבנים באיזו מיתה שיכולין להמיתו ולמה לא קאמר כיון שאין יכול להורגו בסייף פטור הוא ושנינן שאני התם דרבי קרא מות יומת המכה מכל מקום. וליגמר שמואל מיניה כשנקטעה יד העדים. ודחי' משום דהוי רוצח וגואל הדם שני כתובין הבאין כאחד רוצח הא דאמרן מות יומת המכה מכל מקום גואל הדם כתיב הוא ימית את הרוצח. ואם אין לו גואל ב"ד מעמידין לו גואל הדם שנאמר בפגעו בו מכל מקום כלומר הפוגע הורגו ואע"פ שאינו גואל הדם אלא במקום גואל הדם ואקשי' למא"ד (ומ') [דלא] בעינן קרא כדכתיב ולא והתנן בבן סורר ומורה ותפשו בו ולא גידמין והוציאו אותו ולא חיגרין כו' ודחינן שאני התם דכוליה קרא יתירא הוא ותנוב אקשינן מרחוב דעיר הנדחת דכולי עלמא בעינן קרא כדכתיב ודחינן תנאי נינהו דתנן בנגעים פרק אחרון אין לו בוהן יד בוהן רגל אוזן ימנית אין לו טהרה עולמית ר' אליעזר אומר נותן על מקומו ויוצא ר' שמעון אומר נותן על של שמאל ויוצא. תנא קמא סבר בעינן קרא כדכתיב ור' אליעזר ור' שמעון לא בעו קרא [כדכתיב]: **כל** הנסקלין נתלין כו' ת"ר והומת ותלית יכול יהו כל הנסקלין נתלין כו' רבנן דרשי התורה בכלל ופרט כתיב כי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אותו על עץ כלל כל מומת בא בפסוק של אחריו ופרט כי קללת אלהים תלוי וזהו המקלל ואם היה הפרט קרוב לכלל היינו דנין אותו אין בכלל אלא מה קלמרי ללא שמע, דהאי קרא ימיתנו הוא כוליה כדאמר בגמ' (לקמן עא.). **רחובה דמעיקרא בעינן.** לכופה שהיה לה מתחלה ולא שעשין לה לכוב עכשיו (לקמן קיב.). **אין לו.** למעורע, **בהן יד וכו' אין לו טהרה עולמית.** לפי שאין יכול לקיים בו ממן דס ושמן על ניהן ידו (נזיר מו:) **דבעינן קרא כדכתיב** (יומא סא: לקמן פח.).

תורה אור השלם

1. יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה בּוֹ בָּרִאשֹׁנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל הָעָם בָּאַחֲרֹנָה וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ:
דברים יז ז
2. אוֹ בְאֵיבָה הִכָּהוּ בְיָדוֹ וַיָּמָת מוֹת יוּמַת הַמַּכֶּה רֹצֵחַ הוּא גֹּאֵל הַדָּם יָמִית אֶת הָרֹצֵחַ בְּפִגְעוֹ בוֹ:
במדבר לה כא
גֹּאֵל הַדָּם הוּא יָמִית אֶת הָרֹצֵחַ בְּפִגְעוֹ בוֹ הוּא יְמִיתֶנּוּ: במדבר לה יט
3. וְהָפְשׁוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ וְהוֹרִיעוּ אֶתוֹ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ וְאֶל שַׁעַר מְקוֹמוֹ:
דברים כא יט
4. וְאָמְרוּ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ זוֹלֵל וְסֹבֵא:
דברים כא כ
5. וְכִי יִהְיֶה בְאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט מָוֶת וְהוּמָת וְתָלִיתָ אֹתוֹ עַל עֵץ:
דברים כא כב
6. לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי וְלֹא תְטַמֵּא אֶת אַדְמָתְךָ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה:
דברים כא כג

מוסף רש"י

כולן נקברין עמו. דכתיב גם תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו, אף העץ במשמע, וכהי תמרינן בפרק גמר הדין (לקמן מו:) עץ שומע מי אין מלוס אין מחוסר, מ"ל כי קבור תקברנו מי שאינו מחוסר מלוס אף מלוס קבורה, יצא זה שמחוסר קבורה ומליסה (ע"ז סב:). **שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו.** והייט סייף, כגון שהיה בספיסה ובורח ואתה יכול לזרוק בו חץ או לעוסעו (ב"ק לא:) כגון שהיה מכסף או שהיה לו נהר מפסיק ואתה יכול לירות בו חץ או אבן (לקמן עב:). **וכל שני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין.** מלמד כתיב אחד וגמר כולהו מיניה קטוסה (לקמן עא.). **גידם.** ידו חדשין. אין יודעין אם קבל דבריהם אם לאו, שאם אמר להם אין מיני מקבל, אין שומעין לו, ואע"פ שרואין שאין מקיים מלוס, מיהו אינו שומע בקולנו כתיב, ואיכא לאפוקי בזוחיה ולמדלם דבעינן הקול [מו.] מפרש דבעי עבירות קאמר לאין רחיותיהן שוות ושמעון בן שטח שעה הוגרכה לכך שהיו בנות ישראל בכשפים ועשה סייג לעשה ולאלן לפרסומי למילתא ודן את כולם ביום אחד מפני קרוביהם שלא יתקברו להגילן: **גמ' כי קללת אלהים.** מפני שביזוי את הסם נתלה והעוברים והשבים אומרים מפני מה זה תלוי מפני שביזוי את הסם וגנאי הדבר כללי מעלה להיזכר: **מה מקלל בסקילה.** ונתלה דכתיב ביה ותלית אף כל שבסקילה נתלה: **אף כל שבפר בעיקר.** אין לך לרבות אלא העובד ע"ז: **דרשי כללי ופרטי.** דורשין את המורה בכלל ופרט כל מקום שסתם ומ"מ פירש דורשין את המחרון בפרט: **ורבי אליעזר דורשו כמיעוט.** ויש חילוק בין זה לזה פרט סייגו פירוש הכלל ואין בכלל אלא מה שבפרט ומפילו הדומה לפרט אין מתרבה מן הכלל אלא הדומה במיעוט לא עקר את הכלל ממקומו אלא

מסורת הש"ס

ב) [ל"ל מקל יסקל או ירה ירה כך נוסחת הילקוטן], ג) [ע"ז סב:], ג) [תוספ' פ"ט], ד) מכות י. גיטין כח: כט., ה) ב"מ לג:, ו) [קידושין נג. ולקמן עב.:], ז) [מכות יב.], ח) [עי' תוס' סוטה כו. ד"ה דכתיב וכו'], ט) [לקמן עג.], י) [לקמן עג.], כ) לקמן קיב., ל) לקמן פח. מיר מו: ע"ז יומא סא:, מ) נגעים פי"ד משנה ט, נ) [במשנה דנגעים איתא שם נתן עין על שמעל יצא], ס) סוטה כג., ע) [ל"ל בסקילה], פ) [לקמן עב.], צ) ב"מ ס:, ק) [ל"ל הכא], ר) [מגמות ה. ולקמן יט.], ש) [וע"ע תוס' מנחות נח: ד"ה ולוכח לתמרי],

אהני לרבויי עכו"ס. הך הרחקה שהרחיקם זה מזה למימרא דמין דין חומו בכלל ופרט אהני לרבויי עכו"ס הוחיל ודמיא לפרטא בכל מילי שכופר בעיקר כמותו: **כי קתני.** מיעט את הרבוי ולימדך שלא תרבה בו את הכל שלא זה והדומה לו וכי דרשינן הכי היכא דמיקרבן להדדי מבל היכא דרחקן זה מזה אהני לרבויי כמאי מיעוטין שלא מידי דלא דמי ליה במידי כגון שאר מיתות ד"ז מבל שאר נסקלין דדמו ליה מיהת דבסקילה כמותן לא תמעט מיניה ומהכא תיפשוט לך בכל דוכתא דאיכא כלל ופרט וכלל דמין דדרים ליה בכללי ופרטי אינו מרבה אלא כעין הפרט ומאן דדרים ליה בריבוי ומיעוט אמרינן ריבה הכל ולא מיעט אלא דבר אחד משום טעמא דפריסיתי לעיל[ס] הוא דפרט לשון פירוש הלכך בלל ופרט וכלל אי אתה דן להביא ע"י הכלל האחרון אלא כעין הפרט שאילמלא לא בא בלל האמרן הייתי אומר הפרט הוא פירושו של בלל ואין בלל אלא מה שבפרט ואפי' הדומה לו לא תלמוד ממנו אלא סתם ואח"כ פירש ובא ללמדך שאין בסתם אלא בפירוש הלכך כי אתא בלל אחרת אהני לרבויי כעין הפרט ומאן דדרים ליה בריבוי ומיעוטי אמר לך המיעוט אינו פירושו של סתם אלא מיעט ריבוי אלא שלא יהא הכל בסתם ואי נמי לא אתא בלל אחרת הייתי אומר מן המיעוט כל הדומין למיעוט אלא בא המיעוט למעט אלא מאי הלא דבר אחר[ם] שלא תרחה זו שום רמז דומה [ע] לפרט: **ורבי אליעזר.** אמר לך הא אומו אתליה נמי אומו בלל אחרת שלא בסומו אתמעיט ואלא למעוטי **סתם: למעוטי בן סורר ומורה.** דאתא [ע"ג] דבסקילה אתא קרא למעוטי דבתיב ביה וכן סורר ומורה לא הוי ביה דאם היה רואי להוליד לא היה נידון דבתיב (דברים כא) בן: **מאי טעמא.** דלומר היכי אתמע מיניה ריבוי[ש]: **בן סורר ומורה.** לא אתא דבתנן בפ' בן סורר ומורה (לקמן דף עב.) וכי מפני שאלו זה מרטימר בשר ושתה חלי לוג יין ימרה תורה יסקל אלא הגיעה תורה לסוף דעתו סופו מגמר נכסי אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא ושומד בפרשת דרכים ומלסטם את הבריות כו': **ואין מיעוט אחר מיעוט כו'.** כלומר מדה היא בתורה: **מיפה אחת דיין.** דטעמא מאוש אלא אפשר לעיוני בתרוייהו הוא: **מיפה אחת לעין שאי מיפוש.** כגון שאי עבירות שאין דומות והן מיתה אחת כגון שבת וע"ז וכ"ש שאי מיתות ממש: **אלא מיפה אחת ועבירה אחת.** כגון שאיכן בחילול שבת שאיכן בעבירה אחת היו לחיבת בחוב ואיבעי בידעוני והכתוב חלקן בשאיכם ושאטן בן שטח לעורך שטח עשה: **ואפי' נוקף ונוקפת.** למיתה ועבירה אחת: **ברגמא רב אסדא.** להא דאב מלא **בבת כהן.** מרוסה או גשוחה: **ובועלה.** להיות בשריפה אבל בועלה בילוד בשאר בועל בת ישראל דבועל מרוסה בסקילה ובועל גשוחה בחנק דבתיב (ויקרא כא) היא בחת מאבף היא ולא בועלה היא ולא זוממיה: **או בבת כהן וזוממי זוממים.** שהיא והן בהרגין ולא בשאיכם אחת בשריפה והן בשאיכם הבועל בגון בחו עדים והזימו אח הרחוסים ואייבוש מיתת הבועל ולא אתיתה לבתיב (דברים יט) בשאר זאת לעשות לאחיו ולא לאחותו בלמר בחלו הן הבחנקין (לקמן דף 5.) ובאו שיש אחריס והזימו המזימים נמלאת היא חייבת שריפה ע"פ הרחוסים והמזימים את הרחוסים בחנק שהיו בחין לחייבן בה והיינו מיתת הבועל: **שבועות.** מרבותי: **שב"ד.** מותרין להיות מכין מלקות ועונשין עונש של מיתה שלא מן התורה: **ולא.** שיתכוונו לעבור על ד"ת לבוד מלבש חיוב אחיו לשאיני מיפי שלא **לורך השעה: לעשות סייג.** גדר: **לא שרשוי לך.** דשבות בעלמא הוא מדרבנן: **אלא שהשעה לריכה לך.** מפני שהיו פרוצים בעבירות שהיו רואין לותאן של ישראל שהיוצים הם גוזרים עליהם גזירות והיו מלות בזויות בעיניהם: **הניח.** בא עליה: **שתא הסתנא.** מקום גלוי: **מרתני' משקעין.** טוענין: **והעץ יולא.** ממנה כמין יתד הוא שנף יולא מן הקורה שמוך לרשתא: **ומקיף.** קומך לו זו אלל זו כמו (מולין דף ז.) שלא מן המוקף שמוך וכמו מקפת וקורא לה שם (טבול יום פ"ד מ"ג) לשון קירוב: **וסולה לוסו.** בידו[ם]: **מוטב על הכותל.** לא היתה נעולה בארץ אלא לשתא אחד על הארץ ולשתא אחד שמוך על הכותל: **שם שמיס משתנל.** שמזכירין שם בירכו: **שאדם מלטער.** שפורעות שתא עליו בעוני: **מה לשון לומרת.** בתיה לשון היא קוללת ומתנודדת עליו: **קלני מרחשי.** כמו שהשדם שיגע ועיף לומר לשתי כבד עלי וחרועי כבד עלי. והיינו קללת קל לית לתי תיני קל [ע"ב] : **ולא זו בלבד.** אלא מעשה אלא כל מיתים הלגתן בלא מעשה הוא כדליף בברייתא [שם] מריבוי דתקברנו: **ולא היו קוברין אותו בקברות אבותיו.** לפי שאין קוברין רשע אלא לדיק כך מפרש לה בגמ' [מז.] : **שמי קברות.** בגמ' [שם] מפרש טעמא דהלכה למשה מסיני שיש ולא תרבעה: **נשעלו הבשר.** כבר נתכפר בייתתו וזשיזו מלקטין את העלמות וקוברין בקברות אבותיו: **ולא השתא** דמרחקי מהדדי. והא דלמרי' (ג) מנחות (נה:) בלל ופרט המרוחקין זה מזה אין דנין אותו בבלל ופרט לאו דאין דנין בלל אלא עבודת כוכבי' דדמי לה בבל מילי השתא מידי כי הבא דאהני לרבויי עכו"ס[ג] : **אותו בלא בסותו.** ואף על גב דמשעת סקילה היה עדוס ס"ד שילבישוהו בשעת תלייה: **שתי** עבירות. ומעשה דשמעון בן שטח יש בעלת לוב ושאר מכשפות: תלייה

השתא דמרחקי מהדדי אהני לרבויי עבודת כוכבים דדמי ליה בבל מילי ור' אליעזר דריש ריבויי ומיעוטי והומת ותלית רבוי כי קללת מיעוט אי הוו מקרבי להדדי לא הוו מרבינן אלא עבודת כוכבי' דדמי לה בבל מילי השתא דמרחקי מהדדי אהני לרבויי שאר הנסקלין: **האיש**[ו] תולין וכו': מ"ט דרבנן[ז] אמר קרא[ח] **ותלית אותו ולא אותה ור' אליעזר** אותו בלא בסותו ורבנן אין הכי נמי אלא אמר קרא[ט] **וכי יהיה באיש חטא איש ולא אשה ור' אליעזר האי וכי יהיה באיש מאי** דריש ביה אמר ריש לקיש ההוא למעוטי בן סורר ומורה והתניא בן סורר ומורה נסקל ונתלה דברי ר' אליעזר אלא אמר רב נחמן בר יצחק לרבות בן סורר ומורה מאי טעמא דאמר קרא **וכי יהיה באיש חטא איש ולא בן חטא מי שעל חטאו נהרג יצא בן** סורר ומורה שעל שום סופו נהרג הוי מיעוט אחר מיעוט[י] **ואין מיעוט אחר** מיעוט אלא לרבות: אמר להן רבי אליעזר והלא שמעון בן שטח תלה נשים כו': [ז] **אמר רב חסדא לא שנו אלא בשתי מיתות אבל במיתה אחת דנין והא** מעשה דשמעון בן שטח דמיתה אחת הואי וקא אמרו ליה דאין דנין אלא אי איתמר הכי איתמר לא שנו אלא במיתה אחת כעין שתי מיתות והיכי דמי כגון **שתי עבירות**[א] **אבל במיתה אחת ועבירה אחת דנין מתיב רב אדא בר אהבה**[ב] **אין דנין שנים ביום אחד ואפילו בנואף ונואפת תרגמא רב חסדא**[ג] **בבת כהן ובועלה**[ד] **או בבת כהן וזוממי זוממיה**[ה] [ו] **תניא ר"א בן יעקב אומר**[ז] **שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה ולא לעבור על דברי תורה אלא כדי לעשות סייג לתורה ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יוונים והביאוהו לבית דין וסקלוהו לא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך שוב מעשה בארם אחד שהטיח את אשתו תחת התאנה והביאוהו לבית דין והלקוהו לא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך: **מתני'**[ט] **כיצד** תולין אותו משקעין את הקורה בארץ והעץ יוצא[י] ומקיף שתי ידיו זו על גב זו ותולה אותו רבי יוסי אומר הקורה מוטה על הכותל ותולה אותו כדרך שהטבחין עושין ומתירין אותו מיד[יא] **ואם לן עובר עליו בלא תעשה שנאמר**[יב] **לא תלין נבלתו על העץ כי קבר תקברנו כי קללת אלהים תלוי וגו' כלומר מפני מה זה תלוי מפני שבירך את השם ונמצא שם שמים מתחלל**[יג] **אמר רבי מאיר בשעה שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת**[יד] **קלני מראשי קלני מזרועי אם בן המקום מצטער על דמן של רשעים שנשפך קל וחומר על דמן של צדיקים ולא זו**[טו] **בלבד אמרו אלא**[טז] **כל המלין את מתו עובר בלא תעשה**[יז] **הלינהו לכבודו להביא לו ארון ותכריכים אינו עובר עליו**[יח] **ולא היו קוברין אותו בקברות אבותיו אלא**[יט] **שתי בתי קברות היו מתוקנין לבית דין אחת לנהרגין ולנחנקין ואחת לנסקלין ולנשרפין נתעכל הבשר מלקטין את העצמות וקוברין אותן במקומן**[כ] [יא] **והקרובים באים ושואלים בשלום הדיינין ובשלום העדים כלומר שאין בלבנו עליכם שדין אמת דנתם ולא**

חאת. כגון שבחילול שבת שבחנק בועלה בגלו עדים והזימו את הרחוסים ואייבוש מיתת הבועל ולא אתיתה לבתיב (דברים יט) כאשר זמם לעשות לאחיו ולא לאחותו כלמר בחלו הן הבחנקין (לקמן דף 5.) ובאו שיש אחרים והזימו המזימים נמלאת היא חייבת שריפה ע"פ הרחוסים והמזימים את הרחוסים בחנק שהיו בחין לחייבן בה והיינו מיתת הבועל: **שבועות.** מרבותי: **שב"ד.** מותרין להיות מכין מלקות ועונשין עונש של מיתה שלא מן התורה: **ולא.** שיתכוונו לעבור על ד"ת לבוד מלבש חיוב אחיו לשאיני מיפי שלא **לורך השעה: לעשות סייג.** גדר: **לא שרשוי לך.** דשבות בעלמא הוא מדרבנן: **אלא שהשעה לריכה לך.** מפני שהיו פרוצים בעבירות שהיו רואין לותאן של ישראל שהיוצים הם גוזרים עליהם גזירות והיו מלות בזויות בעיניהם: **הניח.** בא עליה: **שתא הסתנא.** מקום גלוי: **מרתני' משקעין.** טוענין: **והעץ יולא.** ממנה כמין יתד הוא שנף יולא מן הקורה שמוך לרשתא: **ומקיף.** קומך לו זו אלל זו כמו (מולין דף ז.) שלא מן המוקף שמוך וכמו מקפת וקורא לה שם (טבול יום פ"ד מ"ג) לשון קירוב: **וסולה לוסו.** בידו[ם]: **מוטב על הכותל.** לא היתה נעולה בארץ אלא לשתא אחד על הארץ ולשתא אחד שמוך על הכותל: **שם שמיס משתנל.** שמזכירין שם בירכו: **שאדם מלטער.** שפורעות שתא עליו בעוני: **מה לשון לומרת.** בתיה לשון היא קוללת ומתנודדת עליו: **קלני מראשי.** כמו שהשדם שיגע ועיף לומר לשתי כבד עלי וחרועי כבד עלי. והיינו קללת קל לית לתי תיני קל [ע"ב] : **ולא זו בלבד.** אלא מעשה אלא כל מיתים הלגתן בלא מעשה הוא כדליף בברייתא [שם] מריבוי דתקברנו: **ולא היו קוברין אותו בקברות אבותיו.** לפי שאין קוברין רשע אלא לדיק כך מפרש לה בגמ' [מז.] : **שתי קברות.** בגמ' [שם] מפרש טעמא דהלכה למשה מסיני שיש ולא תרבעה: **נשעלו הבשר.** כבר נתכפר בייתתו וזשיזו מלקטין את העלמות וקוברין בקברות אבותיו: **ולא**

תולין כל כך והיו אומרים להן מפני שפשטו ידיהם בגרים והלא דברים ק"ו ומה הללו שאינן גרי צדק כך גרי אמת עאכ"ו הרבה גרים נתגיירו באותו זמן ובקידוש השם כתיב לא תלין נבלתו תני המעביר ארון ממקום למקום אין בו משום ליקוט עצמות אזיהו ליקוט עצמות המלקט עצם עצם משיתאכל הבשר תני לקוט עצמות אין אומרים עליהם קנים ונהי ולא ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים אלו הן ברכת אבלים שאומר בכוסות. תנחומי אבלים הן שאומרים בשורה אבל אומר עליהם

ע) ל"ל גמלה. רש"ל, ב) [סוטה כג:], ג) [יומא מג. וש"נ], ד) לעיל לה., ה) [תוספפא פ"ו ע"ב ותוספפא דעגיס פרק ו ע"ס], ו) יבמות 5:, ז) [כסלר המשנה ממנס], ח) [מגיגה טו:], ט) [כסלר המשנה כניכול], י) [כסלר המשנה ג"ג מלא תמרון], כ) [לקמן מז.], ל) [יבמות מז:], מ) [שמות פ"כ], נ) [שם: ד"ה וכיני], ס) [כס"ל: תמל], ע) ג"ל למיעוט, פ) [ילמיו רש"ס], צ) [וע"ע תוס' ב"ק פה. ד"ה כלל ותוס' מנחות נה: ד"ה כלל ותוספות פסחים ו: ד"ה תלין].

גליון הש"ס

גמ' או בבת כהן וזוממי זוממיה. עיין מכות לף ב ע"ל תוס' ד"ה זוממי:

הגהות הב"ח

(ש) גמ' בבת כהן וזוממי זוממיה. נ"ב עי' במכות ד"ב ע"ל תוס' ד"ה זוממי וכו' לניכא דין מיתה בבועל: (ב) תוס' ד"ה השתא וכו' והא לתמרינן. נ"ב בב"ק לף ב ע"ל:

מוסף רש"י

אלא בשתי מיתות. הוא לתין דנין, לפי שאין זו דומה לזו ואינך למיתוי טעם לדבריהם כאן וכאן ואתי לתקלקולי שמא לא ימצאו כלל הלוכך, אבל במיתה אחת. ועבידה אחת, דנין (לעיל לה.). **שרכב על סוס בשבת.** ואלו הן מסוס שבות לא עוקין בתוכו ולא נגי בתמה (יבמות צ: ע"פ ביצה לו:). **וסקלוהו.** כמתלג שבת גמור (שם). **שהשעה צריכה לכך.** היתה עת לרה והיו פרוצין בעבירות (שם). **קלני מראשי קלני מזרועי.** כי קללת אלהים תלוי, קל נית, תיני קל, ולינהג מעלית כיצה הדבר כלפי מעלה, קלני מזרועי, כבד תני מזרועי אילרתי זה שבת בעוני (תגיגה טו:). **אחת לנהרגין ולנחנקין.** שתן מיתתן תמורה ותיכ רשעים כל קן, **ואחת לנסקלין ולנשרפין.** שהרשיעו בעבירות תמורות (יבמות מז:).

רבינו חננאל

שבפרט מקלל לבדו אין זולתו לא וכיון דמרחקי הפרט מן הכלל אהני לרבויי עובד עבודה זרה כי נתלה דדמי ליה למקל בכל דבר ששניהן כופרין הן בעיקר ושניהן בסקילה ור' אליעזר היה דורש התורה רבויי ומעוטי והומת ותלית ריבה כל מומת לתלייה כי קללת אלהים תלוי מיעט כל מומת מלהתלות אלא בהמקל בלבד ואי הוה ריבוי בהדי מיעוט בקרוב הוה ממעטי כל מומתין מתליה זולתי עובד ע"ז דדמי ליה בכל מילי. השתא דמרחקי אהני ריתוקייהו לרבויי שאר הנסקלין: **האיש** נתלה ולא האשה נתלית שנאמר וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אותו על עץ ור' אליעזר דרש הכי כי יהיה באיש חטא איש ולא בן למעוטי בן סורר ומורה חטא מי שעל חטאו נהרג למעוטי בן סורר ומורה שעל סופו נהרג כמפורש בענין בן סורר ומורה הוי מיעוט אחר מיעוט לרבות ומרבה בן סורר ומורה להתלות. אמר ר' אליעזר מעשה בשמעון בן שטח שתלה נשים באשקלון אמרו לו משם ראיה והלא אין דנין שנים ביום אחד והוא דן שומנים ביום אחד אמר רב חסדא לא

תורה אור השלם

1. וְכִי יִהְיֶה בְּאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט מָוֶת וְהוּמָת וְתָלִיתָ אֹתוֹ עַל עֵץ:
דברים כא כב
2. לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי וְלֹא תְטַמֵּא אֶת אַדְמָתְךָ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה:
דברים כא כג

רבינו חננאל (המשך)

שנו שאין דנין שנים ביום א' אלא במיתה אחת כעין שתי מיתות והוא כגון זכר ונערה מאורסה שהן שתי עבירות ואע"פ ששניהן במיתה אחת בסקילה כיון ששתי עבירות הן אין דנין אותן אבל במיתה אחת ועבירה אחת כגון עשרה באו על עשרה זכרים דנין אותן כולן ביום אחד ומותיב עליה רב אדא בר אהבה אין דנין ביום אחד אפי' נואף ונואפת ופריך רב חסדא בבת כהן ו) ואשת ישראל ובועלה שהיא בשריפה ובועלה בחנק או בת כהן וזוממי זוממיה פי' כגון שהעידו שזינתה ונתחייבה שריפה באו עדים והזימום נהרגין הזוממין והיא ניצולת באו אחרים והעידו הזמימין ונמצאו הראשונים שהעידו כי זינתה עדי אמת ונתחייבה היא והמזימין לראשונים מיתה היא בשריפה והן בחנק: **תניא** א"ר אלעזר שמעתי שב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה לעשות סייג לתורה ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת וסקלוהו ב"ד לא מפני שראוי לסוקלו אלא לעשות סייג שהשעה היתה צריכה לכך. ותקח את (הבגד) [השק] ותטהו לה אל הצור (ש"ב כא) מלמד שהיתה מצדקת הדין ואומרת הצור תמים פעלו אמר ב"ר אושעיא גדול קדוש השם מחלול השם בחלול השם ג) כתיב והמה הומתו בימי קציר בתחילת קציר שעורים וכתיב מתחלת קציר עד נתך מים עליהם מן השמים וגו' שהוא מתחלת קציר שעורים מלמד שהיו תולין מט"ז בניסן עד זמן הרביעה בי"ז במרחשון והיו עוברים ושבים אומרים מפני מה

כו א ב מיי' פי"ד מהל' סנהדרין הלכה י ומצוה עשין קכ:
כח ג מיי' פכ"ד שם הלכה ד סמג שם ולאוין רמ עור שלמן ערוך חושן משפט סימן ג וברב אלפס עוד בב"ק פ"ט דף לו. וביבמות פ"י דף לב.]:
כט ד ה מיי' פט"ו מהלכות סנהדרין הלכה ז סמג עשין קנ:
ל ו מיי' שם הלכה ח ופ"ד מהלכות מאכל הלכה ח סמג לאוין קכג טוש"ע יו"ד סימן שמ סעיף ג:
לא ז מיי' פי"ד מהל' סנהדרין הלכה ט ופ"ו מהל' מאכל הלכה ט סמג עשין קכ:
לב ח מיי' פי"ג מהל' סנהדרין הלכה ו סמג עשין נמ:

תלישה לאו בלום היא. והא דתמרי' בפ' כיסוי הדם (חולין דף פט.) דעפר הנלחת שרי לכתיב ותת כל אלה תקצון אל תוך רחובה ושרפת מי שתינו מחוסר אלא קציצה ושרפה יצא זה שמחוסר תלישה וקציצה ושריפה לא דמי לעפר הנזיף טפי מחובר מעך הגעון בתרך: **כלילי עלמא.** יש גורסין (1) קלי משום דתמר בסמוך קלת ואין לחוש כך דתמכתן נמי בפרק ד' מיתות (לקמן דף סו.) גבי מלחיה לא תקלל דתמר ליכתוב לא תקל: **קבורה משום בזיונא או משום כפרה.** ע"כ איכא כפרה כדתמרי' לקמן (דף מז:) (בפ' ד' מיתות) כפרה מתימא הוי מכי חזו ערעה דקיבלה פורתא אלא תפי' מי איכא בזיונא וכפרה מיבעי ליה כי עיקר ות"ת והא איכא כפרה טפי אלא נקבר מתנקבר כדתניא בתמעתין (לקמן מז.) סימן יפה לו למת שנפרעין ממנו לאחר מיתה מת לא נספד ולא נקבר וי"ל דלאו לא נקבר כלל קאמר אלא לא נקבר לפי כבודו והאי בזיונא דהכא לאו בזיונא דמת קאמר דאם כן אמאי לא כל כמיניה אלא בזיונא דמתתא אבל למת (2) אית לו בזיון אם אינו שוכב על המטה בכבוד:

לא תקברוהו להוא גברא. והא דתמר בריש פ"ט דסנהדרין (דף פד.) דהמוכר קברו בחיי בני משפחה וקוברים אותו בע"כ משום פגם משפחה אחי התם דבעי לזיקברוה בחד דוכתא (3):

הספידא יקרא דחיי. תימה הא דתמר בפ' הערל (יבמות דף עח.) אל תאות ואל תיח דמתים אל תאות אלא נספד כהלכה ואי משום יקרא דחיי הרי מחלו ישראל על כבודן אלא הספידוהו וי"ל דילמא היו לפופדו להרחות שנטערין עליו מפני דוד ועוד דאפי' הוי יקרא דחיי אחי מלך לחיכא בזיון טפי לגביה אלא נספד כהלכה: אכל

ואלא היו מתאבלין אבל אונגין שאין אנינות אלא בלבב: **גמ'** תנו רבנן אילו נאמר חטא ותלית הייתי אומר תולין אותו ואחר כך ממיתין אותו כדרך שהמלכות עושה תלמוד לומר [1]והומת ותלית ממיתין אותו ואח"כ תולין אותו הא כיצד [2]משהין אותו עד סמוך לשקיעת החמה וגומרין את דינו וממיתין אותו ואח"כ תולין אותו אחד קושר ואחד מתיר כדי לקיים מצות תלייה ת"ר [1]עץ שומע אני בין בתלוש בין במחובר ת"ל [2]כי קבר [3]מי שאינו מחוסר אלא קבורה יצא זה שמחוסר קציצה וקבורה ר' יוסי אומר מי שאינו מחוסר אלא קבורה יצא זה שמחוסר תלישה וקבורה ורבנן תלישה לאו כלום היא: כלומר מפני מה זה תלוי מפני שבירך כו': תניא [4]אומר ר"מ משלו משל למה הדבר דומה לשני אחים תאומים בעיר אחת אחד מינוהו מלך ואחד יצא לליסטיות צוה המלך ותלאוהו כל הרואה אותו אומר מאיר כו': מאי משמע אמר אביי כמאן דאמר קל לית אמר ליה רבא א"כ כבד עלי ראשי כבד עלי זרועי מיבעי ליה אלא אמר רבא כמאן דאמר קיל לי עלמא האי מיבעי ליה לגופה א"כ נימא קרא מקלל מאי קללת ואימא כוליה להכי הוא דאתא א"כ נימא קרא קלת מאי קללת ש"מ תרתי: ולא זו בלבד כו': [3]א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחי מנין למלין את מתו שעובר עליו בל"ת ת"ל כי קבר תקברנו מכאן למלין את מתו שעובר בלא תעשה איכא דאמרי אמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יוחי רמז לקבורה מן התורה מניין [4]ת"ל כי קבר תקברנו מכאן רמז לקבורה מן התורה א"ל שבור מלכא לרב חמא קבורה מה"ת מניין אישתיק ולא א"ל ולא מידי אמר רב אחא בר יעקב אימסר עלמא בידא דמפשאי דאיבעי ליה למימר כי קבור דליעבד ליה [3]ארון תקברנו לא משמע ליה ונימא מדאיקבור צדיקי מנהגא בעלמא מדקבריה הקב"ה למשה דלא לישתני ממנהגא ת"ש [3]וספדו לו כל ישראל וקברו אותו דלא לישתני ממנהגא [4]לא יספדו ולא יקברו לדומן על פני האדמה יהיו דלישתנו ממנהגא איבעיא להו קבורה משום בזיונא הוא או משום כפרה הוא למאי נפקא מינה דאמר לא בעינא דליקברוה להוהא גברא אי אמרת משום בזיונא הוא [5]לא כל כמיניה ואי אמרת משום כפרה הוא הא אמר לא בעינא כפרה מאי ת"ש מדאיקבור צדיקי ואי אמרת משום כפרה צדיקי לכפרה צריכי אין דכתיב [5]אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ת"ש וספדו לו כל ישראל [6]וקברו אותו ואי אמרת כי היכי דתיהוי ליה כפרה הנך נמי ליקברו כי היכי דתיהוי להו כפרה [7]האי דצדיק הוא תיהוי ליה כפרה הנך לא ליהוי להו כפרה ת"ש לא יספדו ולא יקברו דלא תיהוי להו כפרה איבעיא להו הספידא יקרא דחיי הוי או [1]יקרא דשכבי הוי למאי נפקא מינה [2]דאמר לא תספדוה להוהא גברא אי נמי [3]לאפוקי מיורשין ת"ש [4]ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה ואי אמרת משום יקרא דחיי הוא משום יקרא דאברהם משהו לה לשרה שרה גופה ניחא לה כי היכי דמייקר בה אברהם ת"ש וספדו לו כל ישראל וקברו אותו ואי אמרת משום יקרא דחיי הוא הנך בני יקרא נינהו ניחא להו לצדיקיא דמייקרי בהו אינשי ת"ש לא יספדו ולא יקברו לא ניחא לצדיקיא דמייקרי ברשיעייא תא שמע [5]בשלום תמות ובמשרפות אבותיך המלכים הראשונים אשר היו לפניך כן ישרפו לך והוי אדון יספדו דחיי הוא מאי נפקא ליה מיניה הכי קאמר ליה לייקרו ביך ישראל כי היכי דמתייקרי באבהתך ת"ש

ולא היו מתאבלין אבל אונגין שאין אנינות אלא בלבב. תנו רבנן אילו נאמר חטא ותלית הייתי אומר תולין אותו ואחר כך ממיתין אותו כדרך שהמלכות עושה תלמוד לומר והומת ותלית ממיתין אותו ואח"כ תולין אותו הא כיצד משהין אותו עד סמוך לשקיעת החמה וגומרין את דינו וממיתין אותו ואח"כ תולין אותו אחד קושר ואחד מתיר כדי לקיים מצות תלייה ת"ר עץ שומע אני בין בתלוש בין במחובר ת"ל כי קבר מי שאינו מחוסר אלא קבורה יצא זה שמחוסר קציצה וקבורה ר' יוסי אומר מי שאינו מחוסר אלא קבורה יצא זה שמחוסר תלישה וקבורה ורבנן תלישה לאו כלום היא: כלומר מפני מה זה תלוי מפני שבירך כו': תניא אומר ר"מ משלו משל למה הדבר דומה לשני אחים תאומים בעיר אחת אחד מינוהו מלך ואחד יצא לליסטיות צוה המלך ותלאוהו כל הרואה אותו אומר מאיר כו': מאי משמע אמר אביי כמאן דאמר קל לית אמר ליה רבא א"כ כבד עלי ראשי כבד עלי זרועי מיבעי ליה אלא אמר רבא כמאן דאמר קיל לי עלמא האי מיבעי ליה לגופה א"כ נימא קרא מקלל מאי קללת ואימא כוליה להכי הוא דאתא א"כ נימא קרא קלת מאי קללת ש"מ תרתי: ולא זו בלבד כו': א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחי מנין למלין את מתו שעובר עליו בל"ת ת"ל כי קבר תקברנו מכאן למלין את מתו שעובר בלא תעשה איכא דאמרי אמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יוחי רמז לקבורה מן התורה מניין ת"ל כי קבר תקברנו מכאן רמז לקבורה מן התורה א"ל שבור מלכא לרב חמא קבורה מה"ת מניין אישתיק ולא א"ל ולא מידי אמר רב אחא בר יעקב אימסר עלמא בידא דמפשאי דאיבעי ליה למימר כי קבור דליעבד ליה ארון תקברנו לא משמע ליה ונימא מדאיקבור צדיקי מנהגא בעלמא מדקבריה הקב"ה למשה דלא לישתני ממנהגא ת"ש וספדו לו כל ישראל וקברו אותו דלא לישתני ממנהגא לא יספדו ולא יקברו לדומן על פני האדמה יהיו דלישתנו ממנהגא איבעיא להו קבורה משום בזיונא הוא או משום כפרה הוא למאי נפקא מינה דאמר לא בעינא דליקברוה להוהא גברא אי אמרת משום בזיונא הוא לא כל כמיניה ואי אמרת משום כפרה הוא הא אמר לא בעינא כפרה מאי ת"ש מדאיקבור צדיקי ואי אמרת משום כפרה צדיקי לכפרה צריכי אין דכתיב אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ת"ש וספדו לו כל ישראל וקברו אותו ואי אמרת כי היכי דתיהוי ליה כפרה הנך נמי ליקברו כי היכי דתיהוי להו כפרה האי דצדיק הוא תיהוי ליה כפרה הנך לא ליהוי להו כפרה ת"ש לא יספדו ולא יקברו דלא תיהוי להו כפרה איבעיא להו הספידא יקרא דחיי הוי או יקרא דשכבי הוי למאי נפקא מינה דאמר לא תספדוה להוהא גברא אי נמי לאפוקי מיורשין ת"ש ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה ואי אמרת משום יקרא דחיי הוא משום יקרא דאברהם משהו לה לשרה שרה גופה ניחא לה כי היכי דמייקר בה אברהם ת"ש וספדו לו כל ישראל וקברו אותו ואי אמרת משום יקרא דחיי הוא הנך בני יקרא נינהו ניחא להו לצדיקיא דמייקרי בהו אינשי ת"ש לא יספדו ולא יקברו לא ניחא לצדיקיא דמייקרי ברשיעייא תא שמע בשלום תמות ובמשרפות אבותיך המלכים הראשונים אשר היו לפניך כן ישרפו לך והוי אדון יספדו דחיי הוא מאי נפקא ליה מיניה הכי קאמר ליה לייקרו ביך ישראל כי היכי דמתייקרי באבהתך ת"ש

ולא היו מתאבלין אבל אונגין. עליהן כדי שתהא בזיונן כפרה להן תלת מונין בלבד דתין זה כבוד להרוג ותין כפרתו ממעטת בכך שתין מניעות תלת בלב בלבד: **גמ' מפני מה אומרים.** תת גמר דינו ותין תולין אותו אחרית שמא יתרשלו בקבורתו ויבא לידי שכחה תלת מונין לשקיעת החמה כדי שיקברוהו מיד: **אחד קושר ואחד מתיר.** כלומר תין שהות ביניהם: **ת"ל [כי] קבור.** מריבויא משמע ליה לתלף עד בעי קבורה: **יכול זה.** מחובר שמחוסר קציצה תבל נעוץ מיהת הוי: **רבי יוסי אומר.** תף נעוץ מתמעט תן המשמעות הזה שמחוסר תלישה וקבורה: **לאו כלום היא.** תין כתן מסרון מעשה: **לאחי מחומים הוי.** תף תדם עשוי בדיוקנו של מקום: **קל ניים.** תיני קל: **ת"ר.** דקלני דמתני' לאו כיוון הוא תלת קל תיני כבד תני מיבעי ליה: **קיל לי עלמא.** (תיני) מכנה ותינו רוצה להזכיר בבידות בעלמו: **לגופה.** לומר שהמגדף בתלייה ומייה ילפינן לאחריני: **ת"ל כי קבר תקברנו.** מריבויא דריש כל המתים: **רמז לקבורה.** שתדם חייב לקבור תת מתו: **דליעביד ליה אחרן.** תבל קבורת התרן תת משמע ליה מייה ולהכי תת אמר ליה מהתי. ופרכינן ליתת ליה מדבויא דתקברנו. ומאי תת משמע ליה (4) לעכו"ס למהוי דרתה מדבויא: **ואימא מדאיקבור לזדיקי.** תברהם ילתק ויעקב. ומאי מנהג בעלמא הוא שנהגו כן קודש לכן: **ואימא ליה מדקבר רחמנא לאפה.** תלמא בעלמו הסכימה. ומאי דילמא כי היכי דלא ליתתי מאה ממנהגא בעלמא: **וספדו לו.** בתייה כן ירבעם כתיב ואתיה הכתובי נתנבא עליו דבר זה לשבח יען כי נמצא בו דבר טוב אל יי אלהי ישראל בבית ירבעם: מלכים א יד יג 4. ממותי תחללאים יתמו לא יספדו ולא יקברו לדמן על פני האדמה יהיו ובחרב וברעב יכלו והיתה נבלתם למאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ: ירמיהו טז ד 5. כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא: קהלת ז כ 6. ותמת שרה בקריית ארבע הוא חברון בארץ בנען ותבא אברהם לספד לשרה ולבכתה: בראשית כג ב 7. בשלום תמות ובמשרפות אבותיך המלכים הראשונים אשר היו לפניך כן ישרפו לך והוי אדון יספדו לך אחי אתה אם אחות לנו היי לאלפי רבבה ויירש זרעך את שער שונאיו: בראשית כד ס 8. ויאמר אליו אברהם אל תשב נא שמה: בראשית יט ב 9. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 10. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 11. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 12. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 13. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 14. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 15. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 16. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 17. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 18. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 19. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 20. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 21. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 22. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 23. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 24. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 25. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 26. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 27. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 28. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 29. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 30. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 31. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 32. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 33. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 34. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 35. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 36. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 37. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 38. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 39. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 40. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 41. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 42. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 43. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 44. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 45. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 46. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 47. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 48. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 49. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 50. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 51. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 52. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 53. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 54. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 55. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 56. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 57. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 58. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 59. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 60. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 61. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 62. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 63. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 64. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 65. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 66. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 67. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 68. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 69. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 70. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 71. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 72. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 73. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 74. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 75. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 76. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 77. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 78. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 79. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 80. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 81. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 82. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 83. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 84. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 85. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 86. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 87. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 88. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 89. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 90. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 91. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 92. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 93. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 94. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 95. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 96. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 97. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 98. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 99. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב 100. ויאמר אליו אל תשב כי רחוב בלילה ולנו בחוץ כי ברחוב נלין: בראשית יט ב

רבינו חננאל

דברים מהו דברים רבנן דקיסרי אמרי קילוסין: **כיצד** תולין אותו משקיעין את הקורה כו'. ת"ר כיצד עושין משהין עד שקיעת החמה וגומרין (אותו) [את דינו] ומיד ממיתין אותו ואחר [כך] תולין אותו אחד קושר ואחד מתיר כדי לקיים בו מצות תלייה וכשתולין אותו אין תולין אותו אלא בעץ תלוש שצריך לקוברו עמו בתפישתו (ואין) [ואם] מניחין אותו תלוי עוברין בלאו שנא' לא תלין נבלתו על העץ כי קללת אלהים תלוי. כלומר מפני מה זה תלוי מפני שקילל השם פי' באין לחקור מה אמר בקללה ויאמרו כך וכך נמצא שם שמים מתברך בכינוי. אמר ר"מ בזמן שאדם מצטער מה הלשון אומרת קלני מראשי וכו'. פירש אביי קל לית כלומר אין בו קלות בכאב ודחה רבא ואמר מי שאין בו קלות כובד יש בו אי הכי כבד עלי ראשי מבעי ליה ופירש רבא קליל לי עלמא כלומר הרוח תשש ונעשית קלה ומעוטה ואקשי' האי קללת מבעי ליה לגופיה ת"ל ללמד כי המקלל את השם נתלה ודחי' א"כ הוה ליה למיכתב מקלל מדשני קרא וכתב קללת ש"מ מקלל וש"מ נמי רוחו של אדם נכאבת בזמן שנכאב אחד מן האברים ואמרינן ונימא האי קללת להכי הוא דאתא לכדרבא ולא שמעינן מינה דמקלל הוא ופרקינן א"כ הוה למיכתב קלת מאי קללת ש"מ תרתי ש"מ הא דרבא ש"מ דמקלל הוא: ולא המלין את הנתלה בלבד עובר בלאו אלא אפי' המלין מתו כר' יוחנן דאמר מדכתיב כי קבור תקברנו ומה ת"ל תקברנו לרבות שאר מתים ומדסמיך לא תלין ש"מ ללאו הוא דאתא איכא דאמרי אמר ר' יוחנן רמז לקבורת המת מן התורה מדכתיב תקברנו שאין ת"ל תקברנו אלא ללמד שחייב מן התורה לקבורת המת: **א"ל** שבור מלכא לרב חמא מנא לכו קבורה מן התורה שתק ולא אמר ליה ולא מידי ואמרינן הוה ליה למימר ליה מדכתיב כי קבור תקברנו ודחי' יכול למימר דעביד ארגז כלומר תתנהו בארון. קבורה בארץ מנא להו שאין ת"ל תקברנו דדריש אנן לא משמע ליה למלכא לימא ליה מדאיקבור אבות ומשה ורבינו ואמרינן יכול למימר מנהגא בעלמא הוא וכן הא דכתיב בבנו של ירבעם וקברו אותו כי זה לבדו יבא לירבעם אל קבר וכן לא יספדו לו ולא יקברו דרך מנהג העולם כי קאמרינן צוואה מנא לן. וק"ל

לג א מיי' פי"ג מהלכות סנהדרין הל"ו ופ"ל מהלכות אבל הל"ט [טור יו"ד סי' שמח]:
לד ב מיי' פט"ו מהלכו' סנהדרין הלכה ז:
לה ג מיי' שם הלכה ט:
לו ד ה מיי' פי"ב מהל' אבל הלכה ג סמג עשין מד"ס ג טור שו"ע יו"ד סימן שמח סעיף ב וג' וסימן שכב סעיף ג [וכ"כ בלפס מו"ק פ"ג דף לג.]:
לז ו ז ח מיי' שם סמג שם טוש"ע יו"ד סימן מצד סעיף ט וסעיף י:

תורה אור השלם

1. וְכִי יִהְיֶה בְאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט מָוֶת וְהוּמָת וְתָלִיתָ אֹתוֹ עַל עֵץ:
דברים כא כב
2. לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי וְלֹא תְטַמֵּא אֶת אַדְמָתְךָ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה:
דברים כא כג
3. וְקָפְדוּ לוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל וְקָבְרוּ אֹתוֹ כִּי זֶה לְבַדּוֹ יִבְא לְיֵרְבְעָם אֶל קֶבֶר יַעַן נִמְצָא בּוֹ דָּבָר טוֹב אֶל יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּבֵית יָרְבְעָם: מלכים א יד יג
4. מְמוֹתֵי תַחֲלָאִים יָמֻתוּ לֹא יִסָּפְדוּ וְלֹא יִקָּבְרוּ לְדֹמֶן עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה יִהְיוּ וּבַחֶרֶב וּבְרָעָב יִכָּלוּ וְהָיְתָה נִבְלָתָם לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ: ירמיהו טז ד
5. כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יֶחֱטָא: קהלת ז כ
6. וַתָּמָת שָׂרָה בְּקִרְיַת אַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹא אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְכֹּתָהּ:
בראשית כג ב
7. בְּשָׁלוֹם תָּמוּת וּכְמִשְׂרְפוֹת אֲבוֹתֶיךָ הַמְּלָכִים הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ כֵּן יִשְׂרְפוּ לָךְ וְהוֹי אָדוֹן יִסְפְּדוּ לָךְ כִּי דָבָר אֲנִי דִבַּרְתִּי נְאֻם יְיָ:
ירמיהו לד ה

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה לגעביד ליה וכו' לא משמע ליה לשבור מלכא למהוי:

(ב) [מוספ' פ"ט], ג) [גי' סילקוט פ"ב יומתן מניין נאמרו את מתו שהוא עובר בג"ע ת"ל לא תלין נבלתו מניין שעובר אף בעשה ת"ל כי קבור תקברנו פ"ל רמז לקבורה מן התורה מניין ת"ל כי קבור מה ת"ל תקברנו מכאן רמז לקבורה], ד) וקברו אותו כי זה לבדו יבא לירבעם אל קבר וכן לא יספדו לו ולא יקברו דרך מנהג העולם כי קאמרינן צוואה מנא לן. וק"ל ה) [ועי"ע תוס' בכורות נב: ד"ה נאמרו],

ת"ש [1]נבזה בעיניו נמאס [ו]זה חזקיהו מלך יהודה [2]שגירר עצמות אביו על מטה של חבלים ואי משום יקרא דחיי הוא מ"ט כי היכי דתיהוי ליה כפרה לאבוה [ח] ומשום כפרה דאבוה משהו ליה ליקרא דישראל גופייהו ניחא להו דמיחלי יקרייהו לגביה [3]ת"ש אמר להן אל תספדוני בעיירות ואי אמרת יקרא דחיי מאי נפקא ליה מינה קסבר ליתייקרו ביה ישראל טפי ת"ש [ז]הלינו לכבודו [א] להביא לו ארון ותכריכין אינו עובר עליו מאי לאו לכבודו של מת לא לכבודו של חי ומשום כבודו של חי מבית ליה למת אין כי אמר רחמנא [2]לא תלין נבלתו על העץ דומיא דתלוי דאית ביה בזיון אבל הכא כיון דלית ביה בזיון לא ת"ש [ט]הלינו לכבודו לשמע עליו עיירות להביא לו מקוננות להביא לו ארון ותכריכין אינו עובר עליו שכל העושה אינו אלא לכבודו של מת ה"ק כל העושה לכבודו של חי אין בו בזיון למת ת"ש ר' נתן אומר סימן יפה למת שנפרעין ממנו לאחר מיתה מת שלא נספד [י]ולא נקבר או שחיה גוררתו או שהיו גשמים מזלפין על מטתו זהו סימן יפה למת ש"מ יקרא דשכבי הוא שמע מינה: לא היו קוברין כו': וכל כך למה לפי [2]שאין קוברין רשע אצל צדיק דאמר [י]ר' אחא בר חנינא מנין שאין קוברין רשע אצל צדיק שנאמר [3]ויהי הם קוברים איש והנה ראו את הגדוד וישליכו את האיש בקבר אלישע [כ] ויגע האיש בעצמות אלישע ויחי ויקם על רגליו אמר ליה רב פפא ודילמא לאיקיומא [4]ויהי נא פי שנים ברוחך אלי אמר ליה אי הכי היינו דתניא על רגליו עמד ולביתו לא הלך אלא ויהי נא פי שנים היכי משכחת לה דאחייא [כ]א"ל רבי יוחנן שריפא צרעת נעמן שהיא שקולה כמת דכתיב [5]אל נא תהי כמת ובשם שאין קוברין רשע אצל צדיק [ל]כך אין קוברין רשע חמור אצל רשע קל וליתקון ארבע קברות שני קברות גמרא גמירי לה [מ]אמר עולא א"ר יוחנן [ד]אבל חלב והפריש קרבן והמיר דתו [ס] וחזר בו הואיל ונדחה ידחה איתמר נמי [ע] א"ר ירמיה אמר ר' אבהו א"ר יוחנן [ה]אבל חלב והפריש קרבן ונשתטה וחזר ונשתפה הואיל ונדחה ידחה וצריכא דאי אשמעינן קמייתא משום דאיהו דחה נפשיה בידים אבל האי דממילא קא דחי אימא כישן דמי ואי אשמעינן הכא משום דאין בידו לחזור אבל התם דבידו לחזור אימא לא צריכא אמר רב יוסף אף אנן נמי תנינא [ס]היו בה קדשים קדשי מזבח יצאו בדק הבית יפדו והוינן בה אמאי יצאו כיון דאיקטול הויא להו כפרה וליסקו לגבוה לאו משום דאמרינן הואיל ונדחו ידחו א"ל אביי מי סברת מת מתוך רשעו הויא ליה כפרה מת מתוך רשעו לא הויא ליה כפרה דתני רב שמעיה [י]יכול אפילו פירשו אבותיו מדרכי ציבור יטמא ת"ל [6]בעמיו [פ]בעושה מעשה עמיו א"ל רבא מי קא מדמית נהרג מתוך רשעו למת מתוך רשעו מת מתוך רשעו כיון דכי אורחיה קמיית לא הויא ליה כפרה נהרג מתוך רשעו כיון דלאו כי אורחיה מיית הויא ליה כפרה תדע דכתיב [7]מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך [וגו'] נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ מאי עבדיך ומאי חסידיך לאו חסידיך ממש עבדיך הנך דמחייבי דינא דמעיקרא וכיון דאיקטול קרי להו עבדיך אמר ליה אביי מי קא מדמית

הרוגי

אבל חלב והפריש קרבן. כה"ג נראה ונדמה הוא והוי מני לשמעינן רבותא טפי דאפילו קרבן. כה"ג נראה ונדמה הוא והוי מני לשמעינן רבותא טפי דאפילו המיר ועש"ג דדחוי מעיקרא הוי דחוי כדשמעי' ליה לר' יוחנן בפ"ק דקידושין (דף ז. ושם) גבי דהמה אל שני שותפין ורבותא הוא טפי מדחוי מעיקרא כדמוכח בפ' לוקח (שם דף לג. ושם) דאפילו מן הגזול

מן הקדשו הקדש:

אימא בישן דמי. נראה לגמרי כיון דיש חזי אפי' בשעה שהוא יש כדתנן בפרק כל הגט (גיטין דף כח.) השולח מטלתו ממדינת הים מקריבין אותו בחזקת שהוא קיים ולא חיישינן שמא יש בשעת הקרבה אלא כלומר כיון דמי לאפי' דלא הוי חזי אין לראוי להיות דחוי משום דממילא מיתער והוי נמי ממילא מיטמפי:

ואמאי כיון דמיקטיל הוה להו כפרה. והא דתנן בחלק (לקמן דף קיג:) מנסי עיר הנדחת אין להם חלק לעוה"ב הני מילי דלא מיקטלו אבל אם הן אומרים והרגוהו הוא ודחו. כ"ג יוסף ס"ל כרבי יוחנן דמפרש טעמא בחלק (לקמן דף קיב:) משום דזמם לעשות תועבה דאי כר"ל דמוקי לה בקדשים קלים ומליבא דרבי יוסי הגלילי דאמר ממון בעלים הן ע"כ אין תלוי משום דחויא אלא משום ממונם אבד דהני ממון בעלים הן ומקמ תימה גבי המיר דתו או נשתטה לא יועיל להם לעייה כמו בעיר הנדחת וידמו אפי' דמיס:

משמטוס

נבזה בעיניו נמאס. פ[ה]תלים (כד) כתיב מי יעלה בהר ה' ונקי כפים ובר לבב וגו' ומשמיב נמי הא: **על מטה של חבלים.** דרך בזיון מפני שהיה חביו רצוץ ◦ וביזיון לעין כל כדי שיתייקרו המחריב ולכבוד עצמו לא חש ומפני כבוד אב נמי ליכא למיחש דנשיק בעמך כתיב (שמות כג) **בעושה מעשה עמיו**[ע].

נבזה בעיניו הוא עלמו נתבזה ונמאס בפני עלמו אלא חש לכבודו במקום קידוש ה'. ומי אמרת כבוד שעושין למת מינו שלו אלא של חיים מ"ט **עביד הכי למה ליזיח לת החייס: אל תספדוני בעיירות.** רבינו הקדוש **נוה לת נניו בכתובות** (דף קג.) בהעושה על תספדוני כמותיכו לת מרובי למקום קבורתי דהוה מת בגליפורי וקבורתו בזית שעירים על תספדוני בעיירות קטנות שתעברו עליהן אלא בכרכים גדולים לתיכא מינהי טובא ומיכנפי מעיירות נמי להתם: **מאי נאו לכבודו של מת.** אלמא יקרא לעבדי ליה דיליה הוא: **ומביא ליה למת.** תרגומו של מלין[פ]: **כי אמר רחמנא לא תלין.** ורבינו נמי אמר כל המתים היינו כי משהו ליה לתחוייה בעלמא אלא אינפא ליה ביה דהיינו בזיון ודומיא דתלוי אבל המי לתייקרו ביה קרובין לאו בזיון הוא **לדיליה: לשמע.** כמו (שמואל ו טו) ויישמע שתול לשון תפיסה להספידו: **שימן יפה למת.** כשנפרעין ממנו בעוה"ז לאחר מיתה דיש לו כפרה בכך: **ש"מ יקרא דשכבי הוא.** דלמי לאו יקרא דשכבי אמאי מיכפר בגזיונים: **ויחי ויקס על רגליו.** תותו שנקבר נגיד השקר היה הוא הנגיד אשר השיב את עידו לאכול ולשתות בגיד אל ונענש עידו על ידו והמיתו האריה[י] וכשמת לאחר ימים קברוהו אצל אלישע ולא הוכשר אצל המקום שיקבר אצלו והחייהו: **נא פי שנים.** אלישע החיה את המת והיה לו לאלישע להחזות שני מתים והוא לא החיה אלא נפח שומעת: **נא נתך.** ומי משום ברכתא דאלישע הוה היכי מקיימת ליה: **ונשם שאין קוברים רשע אצל צדיק.** לפרושי טעמא דמתני' מהדר **לדפיכך נתקנו שני קברות שאין קוברין ושקלין ומרפין שהן רשעים שאין ממוליס אצל נהרגין ומזנקין שהן רשעים קליס: וליפקין מרכע.** להא מרפין אצל מקלין קליס הס: **גמרא גמירי לה.** הלכה למשה מסיני: **הואיל ונדחה.** הקרבן כשהמיר דמו[פ] דאין מקבלין קרבן מן המומרים[ס] כדתניא מע"ה פרט למומר[ע] בשחיטת חולין בפ"ק (דף ה:). שוטה ומי אלו בר כפרה היא דיקריב מומו לרלוזו כתיב (ויקרא ו) **: ליען דמי.** ככל אדם היתים בלילה ואינם נדמים בכך לאחר שניעורו: **אצל הפס. דיש בידו לחזור: אימא לא.** הוי ליחוי: **היו בה קדשים.** בעיר הנדחת אין מרפין עם שאלה דכתיב (דברים יג) שאלה ואל אצל שמים ומיהו מיקרב לא קרבו משום דכתיב (משלי כא) זבח רשעים תועבה ואם קדשי מזבח הן ואפילו עולות ושלמים נדבה יאומו: **קדשי בדק הבית יפדו.** כשאחר בדק הבית והפורה אותם יאכלם שהרי לא נאסרו לאלו בילהו הוו. ומדקתני יאומו ש"מ משום דנדחו מהקרבה כשהמירו[פ] בעליהן הוא דמומר[פ] לע"ז לא מקבלינן שום קרבן מיניה כדאמרי' בהכל שוחטין (חולין דף ה:): **דחואל ונדחו ידחו.** דמי משום זבח רשעים הא כיון דלאיקטול אית להו כפרה: **יכול פירשו.** אלו ואלו אל כהן: **מדרכי לבור.** כגון מומר[ב]: **יטמא.** להס כאומתם ת"ל (ויקרא כא) לנפש לא יטמא בעמיו כי אם לשארו וגו' בעושה מעשה עמיו יטמא לו ואם לאו אל יטמא אפי' לשארו. אלמא לא כיפרה לו מיתתו אם לא מזר הוו:

הרוגי

שדין אבילות משיסתם הגולל חיילא אבילות ועת סתימת הגולל עדיין רשע ואינן חייבין להתאבל על רשע. מתי הויא ליה כפרה בעת דחזו צערא דקברא הואיל ונדחית האבילות נדחית לגמרי כדתנן לא היו מתאבלין עליהן אלא מתאוננין שאין אנינה אלא בלב ואקשי' אי הכי דמדחזו צערא דקברא איכפר להו למה ליה עיכול דקתני נתאכל הבשר מלקטין לעצמות וקוברין אותן ושנינן דמההיא שעתא מסרח ולא אפשר לאפוקי מקברא. אבל הרוגי מלכות כיון דשלא כדין נהרגין מיד הויא להו כפרה מדכתיב נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ וק"ל חסידיך חסידים ממש עבדיך הנך הוא דמחייבי דינא מעיקרא וכיון דאיקטול קרי לה עבדיך ש"מ הריגה כפרה ליהוי: **א"ר** יוחנן אכל חלב והפריש קרבן ונשתמד וחזר בו הואיל ונדחה ידחה וכן אכל חלב והפריש קרבן ונשתטה וחזר

א) מכות כד., ב) [פסחים ט.], ג) כתובות קג:, ד) לעיל מו., ה) [סס], ו) [ע"י תוס' לעיל מו: ד"ה קבורה], ז) חולין ז: ע"ש, ח) ס"ל ולך ויגע, ט) ס"ל ממר ר"י [ובחולין פיקא כלשמר ר"ז], י) הוריות יג. כריתות ז. זבחים יב:, יא) נסס"ג: ובשתמד], יב) [סס דלדיש לו.], יג) לקמן קיג:, יד) ויבמות כב: וס"ן], טו) בתהלים טו כתיב מי יגור בהלך וגו' וקפשיב. כל"ל, טז) [ובחולין פיקא שמר כ"י ובמהרש"ל], יז) הוריות יג. זבחים יב:, יח) נסס"ג: ובשתמד], יט) [סס נדלים לו.], כ) לקמן קיג:, כא) ויבמות כב: וס"ן], כב) בתהלים טו כתיב מי יגור בהלך וגו' וקפשיב. כל"ל, כג) [ע"י תוס' לעיל מו: ד"ה קבורה], כד) נסס"ג: מלין, כה) [ע"ש יגן], כו) נסס"ג: כשנשתמד, כז) נסס"ג: המשומדים, כח) נסס"ג: למשומד, כט) נסס"ג: כשנשתמדו, ל) נסס"ג: דמשומד, לא) נסס"ג: נשתמדו,

תורה אור השלם

1. נִבְזֶה בְּעֵינָיו נִמְאָס וְאֶת יִרְאֵי יְיָ יְכַבֵּד נִשְׁבַּע לְהָרַע וְלֹא יָמֵר:
תהלים טו ד
2. לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי וְלֹא תְטַמֵּא אֶת אַדְמָתְךָ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה:
דברים כא כג
3. וַיְהִי הֵם קֹבְרִים אִישׁ וְהִנֵּה רָאוּ אֶת הַגְּדוּד וַיַּשְׁלִיכוּ אֶת הָאִישׁ בְּקֶבֶר אֱלִישָׁע וַיֵּלֶךְ וַיִּגַּע הָאִישׁ בְּעַצְמוֹת אֱלִישָׁע וַיִּחְיְ וַיָּקָם עַל רַגְלָיו:
מלכים ב יג כא
4. וַיְהִי כְעָבְרָם וְאֶלִישָׁע שָׁאַל אָמַר אֶל אֵלִישָׁע שְׁאַל מָה אֶעֱשֶׂה לָךְ בְּטֶרֶם אִלָּקַח מֵעִמָּךְ וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע ויהי נָא פִּי שְׁנַיִם בְּרוּחֲךָ אֵלָי:
מלכים ב ב ט
5. אַל נָא תְּהִי כְּמֵת אֲשֶׁר בְּצֵאתוֹ מֶרֶחֶם אִמּוֹ וַיֵּאָכֵל חֲצִי בְשָׂרוֹ:
במדבר יב יב
6 וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה אָמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו:
ויקרא כא א
7. מַזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים בָּאוּ גוֹיִם בְּנַחֲלָתֶךָ טִמְּאוּ אֶת הֵיכַל קָדְשֶׁךָ שָׂמוּ אֶת יְרוּשָׁלַם לְעִיִּים: נָתְנוּ אֶת נִבְלַת עֲבָדֶיךָ מַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמָיִם בְּשַׂר חֲסִידֶיךָ לְחַיְתוֹ אָרֶץ:
תהלים עט א-ב

גליון הש"ס

רש"י ד"ה על מטה וכו' וביזוהו לעין כל. עי' תוספות מהר"י לנים לוי כלל ה' סימן מ"ט:

הגהות הב"ח

(א) גמ' דמיהוי ליה כפרה לגאוה. נ"ב ובקצה ומרי בפמוך גבי מ"ם מדר' נתן מבואר דלוקח אם הוא משום יקרא דשכבי מי מיכפ לממ מיחה בזיון מרי הוא לו כפרה אצל מי משום יקרא דשכבי אלא דחיי הוא לו כפרה למת כלל מה שמבזין אותו לאחר מותו כמו שפרש"י שם:

מוסף רש"י

הובא בסוף המסכת.

רבינו חננאל

מצוה זו מדרבנן היא: **איבעיא** להו קבורה משום בזיונא הוא או משום כפרה כלומר חבוט הקבר מכפר למאי נפקא מינה כגון דפקיד לא תקברוה להההוא גברא אי אמרת משום בזיונא הוא לאו כל כמינה אלא אי אמרת משום כפרה הא אמר לא בעינא כפרה ת"ש מדאיקבור צדיקי ואי אמרת משום כפרה צדיקי כפרה בעי ודחי' אין דכתיב כי אדם אין צדיק בארץ וגו' וסוגיא שלקא דמשום כפרה: **איבעיא** להו הספדא דיקרא דחיי או יקרא דשכבי היא למאי נפקא מינה דאמר לא תספדוני אי נמי לאפוקי מיתמי שכר הספדנין אם הוא יקרא דשכבי מפקינן ואי לאו לא ופשטנא יקרא דשכבי הוא ת"ש ויבא אברהם לספוד לשרה ודחי' שרה גופה ניחא לה לאיתיקר בה אברהם ת"ש לא יספדו ולא יקברו כו' ת"ש נבזה בעיניו נמאס זה חזקיה מלך יהודה שגרר עצמות אביו במטה של חבלים ואי אמרת יקרא דחיי הוא אמאי עבד הכי ואמרינן כי היכי דתיהוי כפרה לאבוה ת"ש בשלום תמות כו' ת"ש אמר להם ר' אל תספדוני בעיירות ת"ש הלינו לכבודו להביא לו ארון ותכריכין או (למקוננות) [להביא לו מקוננות] לשמע עליו עיירות אינו עובר עליו שכל מה שעושה לכבודו של מת הוא עושה כו' ת"ש ר' נתן אומר סימן יפה למת שנפרעין ממנו כיצד לא נספד ולא נקבר או חיה גוררתו או גשמים זולפין על מטתו זהו סימן יפה למת שנפרעין ממנו אחר מטתו ש"מ יקרא דשכבי הוא ש"מ: **לא** היו קוברין אותו בקבורת אבותיו כו' לפי שאין קוברין רשע אצל צדיק ומנא לן שנא' ויהי הם קוברים איש והנה ראו את הגדוד וגו' ודחי' ודילמא לא החיה הקב"ה אותו האיש המת שנגע בעצמות אלישע אלא כדי לקיומי ביה ברכת אליהו ויהי נא פי שנים ברוחך אלי א"כ היינו דתניא על רגליו עמד ולביתו לא הלך אלא ש"מ שלא יהא קבור רשע אצל צדיק אבל אלישע החיה בן השונמית וריפא צרעת נעמן ששקולה כמת שהצרוע חשוב כמת כדכתי' אל נא תהי כמת וגם כך אין קוברין רשע חמור אצל רשע קל: סוגיא דשמעתא מת מתוך רשעו מיתתו לא הויא לו כפרה וכן אפילו נהרג מתוך רשעו אין לו כפרה עד דמטיא ליה צערא דקברא ומשום הכי אין חיוב אבילות בקרוב והנהרג

לו [א] טור שו"ע יו"ד סימן שמ סעיף ג:
לח ב ג טור שו"ע יו"ד סי' שסב סעיף ה:
לט ד ה מיי' פ"ג מהל' שגגות הל"ח ופפק שחוור ועלמה ע"ש כה"מ:
מ ו מיי' פ"ד מהלכות עכו"ם הלכה יג:
מא ז מיי' פ"ג מהלכות אבל הלכה ח סמג עשין ג טוש"ע יו"ד סימן שנא סעיף ה: